

5. Бабосов Е. Духовный мир советского человека. Минск, 1983. 334 с.
6. Балл Г. Культуротвірна функція психологічної науки: монографія. К.; Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 264 с.
7. Горохівська Т. Історична наука як чинник формування світоглядної культури майбутнього вчителя. Сучасні інформаційні технології та інноваційна методика навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць. К.; Вінниця, 2008. Вип. 18. С. 327–331.
8. Горохівська Т. Формування світоглядної культури майбутніх вчителів історії у процесі фахової підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Вінниця, 2009. 20 с.
9. Гребеньков В. Взаимосвязь мировоззренческой и методологической культуры в духовном мире личности офицера: автореф. дисс. ... канд. филос. наук: 09.00.11 «Социальная философия». М., 1993. 20 с.
10. Долженко В. Виховання духовних цінностей у студентської молоді в полікультурному просторі: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 «Теорія і методика виховання»; СХУ ім. В. Даля. Луганськ, 2006. 20 с.
11. Позизейко Г. Становление мировоззренческой культуры личности в условиях профессионального образования в вузе: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования». Брянск, 2002. 21 с.
12. Попович М. Нарис історії культури України. К.: АртЕк, 1999. 728 с.
13. Психологический словарь / под ред. В. Войтюк. К.: Вища школа, 1982. 216 с.
14. Смикал В. Формування світоглядної культури майбутнього вчителя засобами мистецтва: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». К., 2002. 22 с.
15. Соболева Н. Мировоззрение и жизненный выбор личности. К.: Наукова думка, 1989. 124 с.
16. Федотова В. Практическое и духовное освоение действительности. М.: Наука, 1991. 135 с.
17. Философский энциклопедический словарь / гл. ред. Л. Ильичев, П. Федосеев и др. М.: Советская энциклопедия, 1983. 840 с.
18. Філософський енциклопедичний словник / гол. ред. В. Шинкарук. К.: Абрис, 2002. 742 с.
19. Шаповал О. Формування світоглядної культури старшокласників у процесі засвоєння знань про людину і суспільство: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09 «Теорія навчання». К., 2000. 17 с.

УДК 378: [338.48:005.336.2]

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ

Кулешова О.В., к. психол. н., доцент,
доцент кафедри психології та педагогіки
Хмельницький національний університет

Міхеєва Л.В., к. пед. н., доцент,
доцент кафедри психології та педагогіки
Хмельницький національний університет

У статті пропонується огляд деяких підходів вітчизняних та зарубіжних науковців до понять «компетенція», «компетентність», «професійна компетентність». Автори розглядають професійну компетентність як основну умову професійного становлення майбутніх фахівців сфери туризму. У статті визначені шляхи формування професійної компетентності фахівців сфери туризму.

Ключові слова: компетенція, компетентність, професійна компетентність, фахівці сфери туризму.

В статье предлагается обзор некоторых подходов отечественных и зарубежных ученых к понятиям «компетенция», «компетентность», «профессиональная компетентность». Авторы рассматривают профессиональную компетентность как основное условие профессионального становления будущих специалистов сферы туризма. В статье определены пути формирования профессиональной компетентности специалистов сферы туризма.

Ключевые слова: компетенция, компетентность, профессиональная компетентность, специалисты сферы туризма.

Kuleshova O.V., Mikheieva L.V. PROFESSIONAL COMPETENCE AS A CONDITION OF FORMATION FUTURE SPECIALISTS' PROFESSIONALISM IN THE SPHERE OF TOURISM

The article proposes an overview of several approaches of domestic and foreign scientists on the concepts of "competence", "competency", "professional competence". The authors consider professional competence as the main condition for the professional development of future specialists in the sphere of tourism. The article defines the ways of forming the professional competence of specialists in the sphere of tourism.

Key words: competence, competency, professional competency, specialists of the sphere of tourism.

Постановка проблеми. Проблема підвищення рівня професійної компетентності майбутніх фахівців сфери туризму є досить актуальною в сучасних соціально-економічних умовах, оскільки розвиток туризму в Україні є одним із важливих і перспективних економічних напрямів. Сучасні тенденції розвитку системи неперервної освіти, нові соціально-економічні умови функціонування ринку туристичних послуг, конкурентоздатність туристичної галузі на міжнародному ринку, забезпечення якості туристичного продукту вимагають формування нового покоління фахівців сфери туризму. Тому основне завдання навчальних закладів полягає в забезпеченні якісної професійної освіти та підготовці затребуваних фахівців для ринку туристичних послуг.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій свідчить про зростання уваги до даної проблеми у вищій школі. Сьогодні питання розвитку туристської освіти розглянуто в працях вітчизняних і зарубіжних науковців: розроблено концептуальні засади розвитку туризму (В. Пазенок, В. Федорченко); з'ясовано сучасні тенденції розвитку туризму в контексті світових вимог (І. Бочан, Т. Ткаченко, В. Цибух); визначено філософські, соціологічні та культурологічні аспекти професійної підготовки кадрів для сфери туризму (В. Антоненко, І. Зязюн, О. Левицька, Я. Любимий, В. Лях, Т. Пархоменко, Р. Шульман, П. Яроцький).

Узагальнюючи зарубіжні праці науковців, можна виділити такі напрями досліджень: загальні питання становлення й розвитку туристської освіти (П. Гамбл, Ф. Гоу, В. Лапж, К. Макі, Д. Павесік, К. Патлоу, А. Поллок, Д. Пратт, Д. Річі, М. Хайвуд, Д. Хусс, Д. Хаукінс, Е. Шафер, Д. Еванс); проблеми стандартизації у сфері туристської освіти (В. Сведлов, Г. Кібеді, П. Ботт, А. Халл, А. Шаде); питання якості професійної підготовки кадрів для сфери туризму (Д. Банк, Л. Беррі, К. Вітт, А. Мулеманн, Д. Ніколлс, А. Парасураман, В. Цайтхалм, Р. Хілл).

Постановка завдання. Мета статті – дослідити професійну компетентність майбутніх фахівців сфери туризму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні туризм в Україні недостатньо розвинений, про що свідчить ряд факторів. Так, за підсумками 2010 р., Україна посіла 85 позицію зі 139 у рейтингу країн за рівнем розвитку туристичної галузі згідно з даними експертів ВЕФ [13]. Більшість фахівців зазначають, що Україна може приймати до 10 млн туристів на рік, фактично ж їх кількість не перевищує 2,4 млн осіб щороку. Причинами цього є кризовий стан економіки, нерозвиненість туристичної ін-

фраструктури, низька якість сфери послуг. У 2011 р., за даними державної служби статистики України, на території України здійснював діяльність 4 791 суб'єкт туристичної діяльності, а зайнята на них середньооблікова чисельність штатних працівників становила 14,4 тис. осіб. Проте лише половина з них має вищу та середню спеціальну освіту в галузі туризму – 7,5 тис. осіб [14]. Слід зазначити, що стрімкий розвиток туристичної індустрії привабив до галузі значну кількість фахівців із непрофільною освітою, які здобували професійні знання та навички безпосередньо в процесі роботи. Це пояснюється тим, що система підготовки кадрів для туризму в часи його становлення була практично відсутня. Крім того, постала інша проблема: потенційні роботодавці, за рідкісним винятком, вважають, що приймати на роботу вчорашніх випускників – не вигідно і нерентабельно. Роботодавцями виявлено низку «класичних» недоліків, властивих молодим фахівцям: дефіцит практичних умінь; невиправдано завищені вимоги та амбіції випускників; невміння реально оцінювати особливості обраної професії; відсутність досвіду спілкування в роботі з клієнтами, партнерами та роботодавцями тощо. Це свідчить про певні проблеми у підготовці фахівців із туризму. Для вирішення вищезазначених проблем та для інтеграції України у світові ринки, у т. ч. і в міжнародне туристичне співтовариство, необхідно, щоб у галузі працювали конкурентоспроможні, професійно мобільні, висококваліфіковані фахівці, підготовлені на рівні світових стандартів.

І.О. Бочан зазначає, що «сучасний фахівець із туризму – це фахівець, який володіє соціальними, гуманітарними, культурологічними, історичними, правовими, естетичними, рекреаційними, екологічними, економічними та іншими аспектами знань, крім того, володіє двома-трьома іноземними мовами, сучасними комп'ютерними інформаційними технологіями, технологіями гостинності й обслуговування відповідно до світових стандартів надання якісних туристичних послуг» [2].

В.О. Квартальнов [6] підготовку туристичних кадрів розглядає як педагогічну систему, окреслюючи такі основні властивості цієї системи: цілісність; реалізація поставлених цілей; взаємозалежність структурних елементів системи професійної підготовки фахівців туризму; високий кваліфікаційний рівень підготовлених кадрів щодо організації і надання туристичних послуг на відповідному рівні менеджменту.

В.К. Федорченко [9] у своїх дослідженнях професійну підготовку фахівця туризму

розглядає як підготовку кваліфікованого технолога, організатора та менеджера.

Важливе значення для фахівця сфери туризму, на думку І.В. Зоріна [5], мають такі якості: особистісні (позитивне ставлення до професійного середовища, ентузіазм, уміння вести переговори, комунікативність, фізична витривалість, працелюбство) та професійні (володіння комп'ютерною технікою, володіння знаннями щодо географії туристичних турів і туристських центрів, основ маркетингу та продажу, володіння інформацією щодо аналізу потреб туристичного ринку).

В.Т. Лозовецька зазначає, що у контексті сучасних вимог і потреб роботодавців вбачає у конкурентоспроможному працівникові фахівця, здатного самостійно приймати професійні рішення, творчо розв'язувати складні професійні завдання, спрямовані на забезпечення потрібної якості туристичних послуг та задоволення потреб і уподобань споживачів. Для підготовки сучасного фахівця сфери туризму суттєвим завданням для викладачів є: формування професійних знань і умінь щодо прогностичного бачення результатів праці у забезпеченні конкурентоспроможності туристичного продукту; розвиток основних психологічних характеристик емоційної інтелігентності фахівця; адекватне сприйняття вимог та потреб сучасного споживача сфери послуг та туризму; формування умінь розв'язання типових і нетипових професійних проблем, пов'язаних із визначенням стратегії поведінки стосовно задоволення індивідуальних вимог та уподобань споживача; мобільність в опануванні додатковими знаннями та вміннями щодо надання додаткових послуг; варіативність, гнучкість, готовність до постійного професійного саморозвитку та самовдосконалення [7].

Отже, науковці наголошують на тому, що основне завдання навчальних закладів туристського напрямку полягає в забезпеченні якісної професійної освіти та підготовці фахівців до діяльності в умовах ринку. Слід зазначити, що ця сфера діяльності стрімко змінюється, клієнти стають вибагливішими, але так само хочуть, щоб їх дивували, вигадували і дарували їм свято. Тому навчальні заклади, які готують фахівців сфери туризму, повинні шукати особливі підходи до підготовки професіоналів. У зв'язку з цим, на наш погляд, є доцільним дослідити і розкрити поняття «компетентність», «професійна компетентність», які є умовою формування професіоналізму фахівців сфери туризму.

Науковці відзначають, що, рухаючись шляхом професійної діяльності, людина

повинна переборювати на кожному етапі кризи професійного становлення. Одним із таких критичних моментів є становлення професійної компетентності і, як наслідок, професіоналізму.

Професіоналізм – цілісне особистісне утворення, що включає в себе цілий комплекс особливостей людини; ступінь відповідності характеристик особистості та підготовленості до успішного здійснення професійної діяльності, можливості досягати найвищих результатів у її здійсненні. Невід'ємною частиною професіоналізму є професійна компетентність.

У теорії компетентнісного підходу виділяють два базових поняття: компетенція і компетентність. Під компетенцією науковці розуміють сукупність взаємопов'язаних якостей особистості, що задаються стосовно певного кола предметів і процесів, а компетентність трактують як оволодіння людиною відповідними компетенціями, що передбачає її особистісне ставлення до цих компетенцій і до предмету діяльності.

Компетентність – це наявність знань, умінь та навичок, необхідних для ефективної діяльності в окремій предметній сфері. Це потенційна готовність вирішувати завдання з розумінням справи, постійне оновлення знань, оволодіння новою інформацією для успішного використання цих знань у конкретних умовах, іншими словами, володіння оперативними та мобільними знаннями.

Поняття «компетентність» у педагогічній науці часто ототожнюється з поняттям «професійна компетентність». Автор українського педагогічного словника С.У. Гончаренко цей термін визначає таким чином: (від лат. *competens* – належний, відповідний) – сукупність знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію [10, с. 149].

С.М. Вишнякова визначає поняття «професійна компетентність» як формування на базі загальної освіти таких професійно значущих для особистості та суспільства якостей, які дають можливість людині найбільш повно реалізувати себе у конкретних видах трудової діяльності, відповідно до суспільно необхідного розділення праці та ринкового механізму стимулювання [3].

В.С. Безрукова визначає професійну компетентність як здібність людини практично використовувати свої знання та уміння, використовувати усі свої розумові, психологічні і навіть фізичні можливості. Вона включає: спеціальну компетентність (готовність до самостійного виконання професій-

но-виробничих завдань; уміння оцінювати результати своєї праці, здібність самостійного придбання нових знань та умінь), соціальну компетентність (здібність до групової та колективної діяльності і співпраці з іншими робітниками, готовність брати на себе відповідальність за результати праці). Професійна компетентність – це також особистісна якість забезпечувати високий рівень саморозвитку, перехід від «неусвідомленої компетентності» до «усвідомленої компетентності» [1].

Деякі науковці стверджують, що професійна компетентність є інтегративною якістю і виявляється в діяльності, поведінці, вчинках людини та розглядається як цілісна особистісна якість, що ґрунтується на певному рівні розвитку інтелектуальних та розумових здібностей, таких як аналіз, синтез, порівняння, систематизація, тощо; на загальнобіологічних властивостях випередження та ймовірного прогнозування дійсності; на сукупності необхідних для реалізації професійної діяльності особистісних якостей, таких як цілеспрямованість, організованість, відповідальність.

Професійна компетентність у контексті концепції «інтегрованого розвитку компетентності», розробленої шведськими й американськими науковцями (В. Чапанат, Г. Вайлер, Я. Лефстед), включає знання й уміння з різнобічних сфер життєдіяльності людини, необхідні для формування умінь і навичок здійснення діяльності творчого рівня [4].

А.К. Маркова розглядає професійну компетентність як індивідуальну характеристику ступеня відповідності вимогам професії, як психічний стан, що надає можливість діяти самостійно та відповідно, як опанування людиною здатності та вмінь виконувати певні трудові функції. Вона так характеризує основні сутнісні категорійні ознаки поняття «компетентність»: компетентність не зводиться до освіченості; компетентність є поєднанням психічних якостей, які надають змогу діяти самостійно та відповідально; основою суджень про компетентність є оцінка та вимір кінцевого результату діяльності; компетентність є характеристикою окремої людини і виявляється у результаті її діяльності [8].

Згідно з розумінням О.О. Бодальова, В.І. Жукова, Л.Г. Лаптева, В.О. Сластьоніна, професійна компетентність є складним системним утворенням, основними елементами якої є:

– підсистема професійних знань як логічна системна інформація про навколишній і внутрішній світ людини, зафіксована в її свідомості;

– підсистема професійних умінь як психічних утворень, що полягають у засвоєнні людиною способів і технік професійної діяльності;

– підсистема професійних навичок – дії, сформовані в процесі повторення певних операцій і доведені до автоматизму;

– підсистема професійних позицій як сукупності сформованих установок і орієнтацій, оцінок внутрішнього і зовнішнього досвіду, реальності та перспектив, а також вимог, які визначають характер професійної діяльності та поведінки фахівця;

– підсистема індивідуально-психологічних особливостей фахівця – поєднання різних структурно-функціональних компонентів психіки, які визначають індивідуальність, стиль професійної діяльності, поведінки і виявляються у професійних якостях особистості;

– підсистема акмеологічних інваріант – внутрішніх збудників, які зумовлюють потребу фахівця в постійному саморозвитку, творчості та самовдосконаленні [11, с. 334–335].

На нашу думку, більш конкретним та всебічним визначенням компетентності фахівця як потенційної можливості до ефективної діяльності є визначення М.А. Чошанова: «Компетентність – це сума трьох компонентів: мобільності знань, гнучкості методу (рівень мінімальної компетентності) та критичності мислення (рівень медіальної компетентності) [15, с. 6–8].

Є.В. Трифонов обґрунтував конструкти, на основі яких формулюються загальні якості, необхідні фахівцеві-професіоналу:

1. Духовна компетентність. Розуміння сенсу та мети життя, його цілей, ієрархії ідеалів, відношення до професійної діяльності в умовах даного виду праці.

2. Психічна компетентність. Наявність здатностей, знань, умінь і навичок ефективної самоорганізації психіки, її функціонування в умовах фізичного та соціального середовища діяльності. Наявність здатностей, знань, умінь і навичок ефективного керування психікою підлеглих в умовах даного виду праці.

3. Загальна фізична компетентність. Наявність здатностей, знань, умінь і навичок ефективного самоуправління фізичним станом організму та керування фізичним станом організму підлеглих.

4. Інтелектуальна компетентність. Наявність спеціально-наукових знань, умінь, навичок із конкретної спеціальності, спеціалізації, службової посади.

5. Технологічна компетентність. Наявність умінь і навичок фізичної діяльності за фахом, роботи з технічними засобами діяльності в умовах даного виду праці.

6. Соціальна компетентність. Наявність здатностей, знань, умінь і навичок ефективної взаємодії як у ролі підлеглого з керівниками, так і у ролі керівника з підлеглими. Наявність здатностей, знань, умінь і навичок керування трудовим колективом, формування й підтримки нормального соціально-психічного клімату в колективі [12, с. 12].

Усе вищезазначене дає нам підстави дійти висновку, що професійна компетентність фахівця сфери туризму – це професійно-особистісна характеристика, яка визначає його можливості та здібності до реалізації та прогнозування професійної діяльності, використання набутих компетенцій щодо аналізу та прогнозування попиту на туристичні послуги, вирішення складних ситуацій і завдань щодо забезпечення конкурентоспроможності туристичних продуктів.

Теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури та вітчизняний досвід підготовки фахівців сфери туризму дає можливість визначити оптимальні педагогічні умови, спрямовані на формування професійної компетентності майбутніх фахівців сфери туризму в процесі професійної підготовки, а саме:

– поєднання теорії і практики (взаємодія з діючими туристськими комплексами, стажування тощо);

– включення до навчального плану та вивчення майбутніми фахівцями кількох іноземних мов;

– створення комунікативного середовища засобами інформаційно-комунікативних технологій;

– використання інноваційних форм та методів формування професійних компетенцій.

Висновки з проведеного дослідження. Дослідивши професійну компетентність майбутніх фахівців сфери туризму, ми дійшли висновку, що в умовах сучасних економічних відносин, гострої конкуренції на туристичному ринку особливого значення набуває проблема підготовки кадрів сфери туризму, які мають володіти професійними компетенціями щодо забезпечення конкурентоспроможності туристичних продуктів.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у визначенні та обґрунтуванні складових частин професійної компетентності майбутніх фахівців сфери туризму.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безрукова В.С. Основы духовной культуры (энциклопедический словарь педагога). Екатеринбург: ГОУ ВПО УГТУ-УПИ, 2000. 937 с.

2. Бочан І.О. Особливості економіки і організації туристичного бізнесу. Туристичний та готельно-ресторанний бізнес в Україні: проблеми розвитку та регулювання: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. Черкаси: Видавець Чабаненко Ю.А., 2014. У 2-х т. Т.1. С. 9–13.

3. Вишнякова С.М. Профессиональное образование. Словарь. Ключевые понятия, термины, актуальная лексика. М.: НМЦ СПО. 1999. 538 с.

4. Дубчак О., Покладова В., Стефаненко Н. Психологічні умови формування «гнучкої» особистості. Нові напрямки творчого розвитку особистості школяра. Матеріали доповідей та повідомлень науково-практичної конференції. К., 2004. С. 20–21.

5. Зорин И.В. Теоретические основы профессионального туристического образования. М.: Сов. спорт, 2001. 252 с.

6. Квартальнов В.А. Теория и практика туризма: учебник. М.: Финансы и статистика, 2003. 672 с.

7. Лозовецька В.Т. Психолого-педагогічні умови професійного саморозвитку фахівця туризму в сучасних умовах праці. Туристична освіта в Україні: проблеми і перспективи: зб. наук. праць. Вип. 2. Львів, 2010. С. 3–9.

8. Маркова А.К. Психология профессионализма. М.: Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996. 312 с.

9. Федорченко В.К., Фоменко Н.А., Скрипник М.І., Цехмістрова Г.С. Педагогіка туризму: навч. посіб. К.: Видавничий Дім «Слово», 2004. 296 с.

10. Професійна освіта: Словник / уклад. С.У. Гончаренко та ін. К.: Вища школа, 2000. 380 с.

11. Психология и педагогика: учеб. пособ. / под ред. А.А. Бодалева, В.И. Жукова, Л.Г. Лаптева, В.А. Сластенина. М.: Изд-во Института Психотерапии, 2002. 585 с.

12. Трифонов Е.В. Психологическая антропология человека. Русско-англо-русская энциклопедия. 2008. 562 с.

13. Туризм и отдых в Украине-2012: мечты и реальность. URL: <http://rb.com.ua/rus/marketing/tendency/8538/>.

14. Туристична діяльність в Україні у 2011 році. Статистичний бюлетень. Київ: Державна служба статистики України, 2012. 78 с.

15. Чошанов М.А. Гибкая технология проблемно-модульного обучения. М., 1996. 160 с.